

Bratislav ATANACKOVIĆ¹
Mihailo VUČKOVIĆ²

TIPOVI PEJSAŽA SR CRNE GORE
/EKOLOŠKE OSNOVE, PROSTORNI RAZVOJ I ZAŠTITA/

THE LANDSCAPE TYPES OF MONTENEGRO
/ECOLOGICAL BASIS, DEVELOPMENT AND PROTECTION OF
LANDSCAPE/

Izvod

Na temelju dugogodišnjih istraživanja izvršena je tipizacija pejzaža u Crnoj Gori koji su svrstani u 10 tipova i to: eumediteranski; niži submediteranski; mediteranskoflišni; ravničarsko-močvarni; viši submediteranski; brdsko-silikatni; mezofilni; planinski; visokoplaninski i antropogeni pejzažni tip.

Svaki od njih posjeduje sopstvene specifičnosti.

Synopsis

On the basis of long standing investigation, the types of natural landscape in Montenegro have been determined, and classified in 10 types: Eumediterranean landscape type; Lower submediterranean landscape type; Mediterranean-glych; Plane-swampy; Higher submediterranean; Mount-silicate; Mesophylic; Mounmountain; Highmountain; and Antropogenous landscape type.

Each one has its own specificities.

1) Doc. dr Bratislav Atanacković, PMF Beograd

2) Dr sci Mihailo Vučković, direktor Republičkog zavoda za zaštitu prirode, Titograd.

Uvod

Nužna saznanja u našoj zemlji vezana za pejzaž su, ako se tako može reći, nedovoljna. O tome govore postignuti rezultati, reprezentovano onim što je objavljeno na temu „Pejsaž”. U dobroj mjeri to karakteriše i širu naučnu javnost od jugoslovenske. Nastojanja postoje. U Poljskoj, na primjer, je mnogo rađeno na temu zaštite prirodnog pejsaža. Ne može se reći da i kod nas nije bilo aktivnosti koje se vezuju pogotovu za zaštitu prirodnog pejsaža. U tome se u SR Crnoj Gori učinilo i više možda nego u nekom drugom dijelu zemlje. Rađene su posebne studije zaštite prirodnog pejsaža (1982) za područje Žabljaka i NP „Durmitor” 1986, za teritoriju opštine Plužine 1987. i dr. O ovom problemu dato je nekoliko posebnih priloga i Vučković M. (1968, 1970, 1972, 1975), Atanacković B. (1982/83) i drugi. Upravo sa tog stanovišta što je do sada uređeno u SR Crnoj Gori, slobodni smo zaključiti da su se u proučavanju pejsaža činili ozbiljni pokušaji, prema tome postoje i rezultati, ali da se još uvijek održava veoma snažna individualnost u tome ko i kako pristupa pejsažu i koje rezultate taj pristup donosi. Najveće nedaće tome donese takozvani esnafski pristupi na poziciji ili prostorno-planerskoj ili urbanističkoj, arhitektonskoj ili prirodnjačkoj. Cijeneci dosadašnje rezultate, najširi odnos prema problemu su osnovali prirodnjaci. Reklo bi se da je i normalno da se, gledano sa te pozicije, ostvare veze sa ostalima čiji je interes prema pejsažu uslovljen interesima i potrebama struke kojom se bave (prostorni planeri, arhitekta, urbanisti, zaštitari itd). Kada se o ovome govori, najmanje je želje da se prirodnjaci dovode u neželjenu poziciju patronstva. Međutim, činjenica je da se tek na veoma širokim osnovama mogu postaviti osnovna polazišta u metodološkim rješenjima. To je univerzalno pravilo i ne vidimo zbog čega ne bi i u ovom trenutku bilo primijenjeno. Sva metodološka saznanja, počev od definisanja pejsaža pa nadalje, široko naležu na prirodnu osnovu pojave sa svom kauzalnošću koja iz toga proizilazi; put ka pejsažu je jasniji ali i složeniji. Rukovodeći se porukom iz naslova, u obavezi smo da u nizu ovih složenosti učinimo pomak. Neka to bude u ovome trenutku u smislu iznalaženja tipova pejsaža u SR Crnoj Gori.

Metod istraživanja

Suštinski gledano, razmatranje pitanja pejsaža mora da nosi obilježje neke analize prostora. Prostor je fenomen za sebe. Veze čovjeka sa prostorom su iskonske i sveobuhvatne, reklo bi se, toliko sveobuhvatne da to doseže do nedjeljivosti. Mnogobrojni uticaji prostora odrazili su se na čovjeku: evolucije, stalno primanje informacija, i dr., a mnogi su obratni: od čovjeka prema prostoru, u smislu nastalih promjena – urbani i agroeko-sistemi. Svakako da pejsaž ne može biti izvan toga. Pejsaž je prisutan i u jednom i u drugom smjeru. U jednom, u smislu stalnih informacija koje sežu od daleke prošlosti ka budućnosti, a u drugom kao sebi svojstvena sveobuh-

vatnost uslova djelovanja i posljedica uz najpotpuniju sinhronost, koja u svakom trenutku izražava stanje bilansnog karaktera u odnosu na sve prethodne uticaje i promjene. Razumljivo je onda da se u prostornom pristupu pejisažu mora računati sa složenošću. Ona se, jednim dijelom, oslanja na opštu složenost, a drugim, mnogo većim dijelom, ako se tako može reći, ona je vezana za sam prostor i njegove osobenosti. Prostor je u mnogo čemu uniformna kategorija, a u mnogo čemu i diferencijalna. Pri tome, diferencijalnosti donose odgovarajuće dinamičnosti u smislu procesa i pojava koje iz njih proizilaze, a uniformnost – opštu osnovu za analizu.

Uobičajeno je da se u iznalaženju odredišta za neki prostor polazi od brojnih drugih karaktera. Međutim, rijetko kada se polazi od ekoloških osnova, od prostornog razvoja, a još manje od principa njegove zaštite (izuzimaju se pristupi u domenu zaštitarske djelatnosti). Skloni smo da ekološke osnove, prostorni razvoj i probleme zaštite prihvatimo kao polazišta, prije svega, zbog njihove egzistencijalne prirode. Nekada je takvo bilo samo jedno načelo – prostorni razvoj, koji ima i svoju suprotnost iz koje je neminovno proizašla zaštita. Sve više smo skloni da težimo ka jedinstvu koje bi iz tih suprotnosti trebalo izvući. Aplikacija ovakve specifične prostorne analize, kakva je i nalaženje pejisažnih tipova, to neodložno zahtijeva. Drugo je pominjano stanovište da se u prostornom pristupu pejisažu mora računati sa složenošću koja se, kako smo rekli, jednim dijelom oslanja na osobenosti koju prostor posjeduje. Prostor SR Crne Gore je po mnogo čemu i osoben i složen. Vraćajući se na stanovište da kao polazište uzimamo ekološke osnove, prostorni razvoj i zaštitu, za Crnu Goru je aktuelnost i jedno i drugo u svim vidovima privređivanja. Dalje slijede osobenosti Crne Gore kao veoma diseciranog i orografski specifičnog prostora i to su: klimatska, hidrografska, biocentrička, geološka, pedološka, geotektonska, i seizmička osobenost. Drugu grupaciju nose istorijski uslovi društvenog razvoja. Negdje u rezultanti, u odnosima uzročnosti i posljedičnosti, leže pejisažne karakteristike i determinacije pejisažnih prostornih cjelina. Uz to ovu rezultantu možemo shvatiti kao genetsku nit koja se provlači kroz brojne procese dovodeći ih u međusobnu vezu, svrstavajući ih u zakonomjerne nizove. Svi ti procesi, ili, posebno gledano, ovi nazovi, podrazumijevaju određene energetske vrijednosti koje su protekle kroz te procese. Otuda je pejisaž i specifično transponovana energija u površinskom dijelu geografske sredine. Sa stanovišta veličine ili vrijednosti energije, teži se ka uniformnosti, gdje iste vrijednosti i transponovane energije podrazumijevaju ista djelovanja u kvantitetu. Međutim, šta je sa kvalitetom? U ispoljavanju tih djelovanja, koja imaju obilježje kvantiteta, postoje čak i dijametralne razlike na relaciji jedan prostor određenih uslova i djelovanja i neki drugi prostor sa svojim uslovima i djelovanjima pri istom energetskom iznosu. To ukazuje na potrebu da se prostor podijeli i sagleda u cjelinama koje sadrže sebi svojstvene uslove i djelovanja, što će nositi sebi svojstvene posljedice koje su za takvu prostornu cjelinu zakonomjerne. Ove posljedice su primjerene pejisažu te prostorne cjeline. Takve prostorne cjeline karakte-

rišu specifični tokovi kretanja materija, informacija a i energije. Pri tome su kretanja materije i informacija diferencijalne vrijednosti za svaku prostornu cjelinu, a energije uniformne. Zbog toga je prostorni aspekt nužan i nezamjenjiv kod svih vidova prostornih opservacija, pa i kod pejisaža.

Koji će biti kriterijumi za izdvajanje prostornih cjelina, u smislu prostornih jedinica u već trasiranom smjeru ekološke osnove, – prostorni razvoj ili – zaštita? U prvoj fazi treba težiti ka uočavanju postojećih sistema prirodnih teritorijalnih kompleksa. U drugoj fazi svaki od ovih prirodnih sistema treba sagledati u intervalu između stabilnog i kritičkog stanja dinamičke ravnoteže. Ono što je prekoračilo granicu kritičkog stanja dinamičke ravnoteže gubi geosistemska ili ekosistemska svojstva. To su antropogene cjeline.

Nesporno je da se svojstva pejisaža moraju naći u sklopu ili ekosistemskih ili antropogenih cjelina.

Pored proučavanja oskudne literature na temu pejisaža, i dugogodišnjih terenskih istraživanja, za kategorizaciju i tipizaciju pejisaža poslužile su geološke, pedološka i nadasve fitocenološke karte i saznanja.

Teritorija SR Crne Gore je u pravom smislu izazov za sve konceptijske pristupe i pokušaje njihove prostorne promjene. Moramo se još jednom sa nešto više detalja toga dotaći. U visinskom pogledu, prostor Crne Gore je u dimenziji od morskog nivoa do visokoplaninske zone najviših planina čitavog Dinarskog planinskog sistema, a u klimatskom smislu – od eumediterana i submediterana do umjereno-kontinentalne i visokoplaninske alpske klime. Hidrografske prilike su okarakterisane vezom sa dva morska sistema – jadranskim i crnomorskim. Vegetacijske prilike se vezuju za tri klimatske zone: mediteransku, submediteransku i umjereno-kontinentalnu, uz prisustvo više klimazonalnih pojaseva: brdski, planinski i visokoplaninski. Uz to je prostor Crne Gore područje veoma dugog i intenzivnog antropogenog uticaja u specifičnim istorijskim i posebnim društveno-ekonomskim uslovima. U novije vrijeme područje Crne Gore zahvaćeno je veoma intenzivnim promjenama koje se odnose na izmjene u privrednim aktivnostima, infrastrukturi i urbanim procesima.

Ono što smatramo veoma bitnim, kada su u pitanju pejisažne osobenosti prostora Crne Gore, treba izdvojiti prostorne cjeline iz kojih će proizaći određene pejisažne karakteristike. Za polaznu osnovu uzeli smo fizičkogeografsko-ekološko-biocenotičke karakteristike, ne izostavljajući privredne aktivnosti i infrastrukturna obilježja u okviru njih. Neosporno je da na tome počiva i prostorni razvoj i zaštita. Pri tome smo karakteristikama vegetacije pridali posebno značenje cijeneći ukupan fond informacija koje iz njih proističu, sa posebnim uvažavanjem kompleksnosti koje takve informacije nose. Otuda, izvorni materijal za postojeću prostornu podjelu teritorije Crne Gore na odgovarajuće prirodno-teritorijalne komplekse, u smislu prostornih jedinica čine: Vegetacijska karta Crne Gore, Prodromus biljnih zajednica Crne Gore za vegetacijsku kartu razmjere 1 : 200 000 i 1 : 1000 000. Pedološka karta Crne Gore, Geološka karta

Crne Gore, Klimatološka i hidrološka karta Crne Gore i Orografska karta Crne Gore.

Na bazi ovih karata i terenskih opservacija sačinjen je pregled prirodno-teritorijalnih kompleksa. Svaki od ovih teritorijalnih kompleksa ima karakter jedne teritorijalne prostorne jedinice koja je svojevrsno ishodište za pejisažne karakteristike unutar nje. Tako se došlo do deset osnovnih tipova pejisaža SR Crne Gore. To su: 1) eumediteranski tip pejisaža, 2) mediteransko-flišni, 3) niži submediteranski, 4) ravničarsko-močvarni, 5) viši submediteranski, 6) brdsko-silikatni, 7) mezofilni, 8) planinski, 9) visokoplaninski, i 10) antropogeni tip.

Rezultati istraživanja

Tipizacija pejisaža

1. Eumediteranski tip pejisaža je veoma uočljiva zona pejisaža i kao takva bitna je karakteristika čitavog prostora Crne Gore. U tom smislu je to zona visoke autonomnosti za koju se vezuje, u savremenim uslovima razvoja Crne Gore, velika aktivnost u smislu organizovanja i izgradnje objekata za veoma specijalizovane privredne djelatnosti, kao što su: turistička privreda, promet itd. To je, uostalom, oduvijek bila zona ovakvih aktivnosti. Međutim, intenzitet i planerski zahtjevi, u odnosu na protekli period, su sasvim drugi. U situaciji, može se reći, kompletne obnove poslije katastrofalnog zemljotresa 1979. godine to se mora posebno naglasiti. Svakako da pejisaž poprima čitav niz osobenosti ili svojstava koje iz tako nastale situacije proizilaze. Drugo, eumediteran Crne Gore je područje duge tradicije, u načelu gledano, u odnosu na način življenja i djelovanja. Da ne navodimo druga svojstva, sve aktivnosti koje su vezane za poljoprivrednu djelatnost imaju obilježja tradicionalne poljoprivredne proizvodnje mediteranskog tipa. U to se kao elementi unose terasaste kulture, sitne agrikulturne površine okružene bedemima i podijeljene pozidama, maslinjaci uz svuda prisutan kamen, zimzelena vegetacija i more.

Istorijski gledano, Crnogorsko primorje je sa mnogim posljedicama koje proizilaze iz specifičnih istorijskih uslova. Čak se može reći da su istorijski uslovi za čitavo područje eumediterana u Jugoslaviji u cjelini uniformniji nego što je to u Crnoj Gori. Da pomene-mo te uticaje u arhitekturi ili urbanim rešenjima. Iz toga proizilaze razlike u opštim karakteristikama eumediterana, na primjer, između Bokokotorskog i Ulcinjskog primorja, itd. Svakako da nas je sve to navelo da tu predionu osobenost, i u odnosu na pejisaž prije svega, uočimo, a zatim datu posebnost okvalifikujemo kao poseban tip pejisaža.

2. Mediteransko flišni tip pejisaža je raznovrstan zbog prisustva fliša koji uslovljava sasvim druga obilježja u prirodi u odnosu na krečnjačku geološku podlogu. To je vododržljiv teren sa komplek-

som pojava koje iz toga proizilaze: pedološki pokrivač, hidrografska osobenost, vegetacija itd. U vezi sa vrijednostima nagiba i opšte predione diseciranosti stoje, uz prethodne mogućnosti, povoljnosti za poljoprivrednu aktivnost. U sklopu ovih parametara leže osobenosti pejisaža ovoga dijela Crne Gore. U cjelini može se reći da on nosi agrarni karakter što je za mediteran dosta velika rijetkost.

3. Niži submediteranski tip pejisaža Crne Gore je, prije svega, u odnosu na ono što on zahvata, veliki prostor koji se sa stanovišta teritorije Republike može prenebreći. Drugo, gledajući sva prirodna obilježja, ona se jasno razgraničavaju sa mediteranom. Na toj su granici u prošlosti ležale administrativne granice koje su i za urbani, a i za cjelokupni razvoj prostora, za organizaciju življenja i djelovanja, bile veoma bitne. Bile su to granice država. Međutim, čak i za taj period vremenske podvojenosti ističemo stalnu vezu sa mediteranom na bazi razmjene dobara. To je nužnost koja proističe iz životnih potreba i ona se ne može poreći. U vezi sa tom razmjenom išli su i drugi različiti uticaji. Oni se ogledaju u arhitekturi i mnogim drugim vidovima, tako da ovu zonu smatramo i zonom veze i zonom pejisažnih razlika, u odnosu na prethodnu. U cjelini ona je znatno manje urbano transformisana, ali je, sveobuhvatno gledano, pod snažnim antropogenim uticajem na ekosistem.

4. Ravničarsko-močvarni tip pejisaža Crne Gore je veoma osoben. Nije nam poznato da se još negdje u svijetu, u tako naglašeno prisutnoj bezvodnosti terena, kakvo je krečnjačko područje mediterana i submediterana Crne Gore, nađe toliko slatke vode koliko je nje u Skadarskom i Šaskom jezeru, u neposrednoj blizini mora – posebnog ekosistema slane vode. U daljem, količina te vode jako koleba, zavisno od pluvijalno-nivalnog režima kontinentalnog zaleđa, što u specifičnim orografskim uslovima izaziva povremena plavljenja znatnih prostora oko jezera. Sve to sa stanovišta prirodnih uslova dobija u osnovi karakter koji je neposredno određen hidrološkim faktorima. Razumljivo je da će sa tim u vezi biti i sve aktivnosti čovjeka u ovom prostoru. Izbor kultura koje se gaje biće specifičan, način gradnje kuća i organizovanost ekonomskog dvorišta, takođe. Zatim, veličina parcela, međe, putevi, kanali, živice, zabarene površine itd. Sve to čini dovoljno preduslova za izdvajanje ovoga pejisaža u poseban tip.

5. Viši submediteranski tip pejisaža, u odnosu na niži submediteranski tip, posebna je prostorna i pejisažna cjelina, koja ima nekih opštih i nužnih zajedništava. Na primjer, listopadni karakter vegetacije. Međutim, to je druga visinska zona, prije svega, a zatim, tu gdje su uslovi nagiba i diseciranost izrazito drukčiji u odnosu na nižu submediteransku zonu, prisutne su i razlike. Sa smanjenjem vrijednosti nagiba i diseciranosti, sličnosti rastu ali nikada do te mjere da bi se pejisažna svojstva izjednačila. To je već dovoljno da ovaj tip pejisaža postoji.

6. Brdsko-silikatni tip pejisaža Crne Gore karakterističan je po tome što područje Crne Gore u nižem regionu nosi, prema prirodnim svojstvima u cjelini gledano, svojstvo potpune autonomnosti. Takav je sjeveroistočni dio Crne Gore. U tom smislu se i ne postavlja

vlja pitanje zbog čega je ova brđsko-silikatna zona dobila karakter određenog tipa pejisaža. Međutim, postavlja se pitanje zbog čega, u ostalim zonama koje je nadvišavaju, geološka podloga nije usloвила iste posljedice. Razlog je u tome što sa porastom nadmorske visine raste uniformnost, prije svega, klimatskih uslova, sa čime su u vezi vegetacijska svojstva, pa preko vegetacije, u cjelini gledano, i opšta ekosistemska svojstva. U nižem regionu to nije tako, pa je i autonomnost tipova pejisaža potpuna. Dominantna karakteristika brđsko-silikatnog pejisaža je fina plastičnost terena obraslog sklopljenom vegetacijom unutar koje su iskrčeni agrikulturni prostori.

Naselja su pretežno na tjemenu kosa koje su široko i blago nagnuta sa povijarcima koji se spuštaju u doline. Hidrografska mreža je gusta te obilje vode, brojni rječni tokovi nadopunjuju opštu specifičnost prostora.

7. Mezofilni tip pejisaža obuhvata one prostore koji nose bogato zelenu boju punu svježine tokom čitave godine. Ovo obilježje je prisutno čak i u izrazito skraćenim uslovima. U tom svojstvu i leže generalne razlike u neposrednom kontaktu sa submediteranom. Specifičnost crnogorskih uslova ogleda se u tome što ona ima karakter široke zone kontinentalnog zaleđa javljajući se na svim planinama koje to zaleđe čine. To se odnosi i na one planine koje su u neposrednoj blizini mora—Orjen, Lovćen i Rumiju. U cjelini gledano, ta zona kao prirodni prostorni kompleks veoma je široka, a obeležja pejisaža u njoj su jedinstvena.

8. Planinski tip pejisaža, zbog prostorne zastupljenosti, predstavlja dominantan tip pejisaža za Crnu Goru. Na relaciji prostornih veza, ovo područje je u određenom odnosu kako sa nižim, tako i sa višim regionima. To je zona prostorne integracije i prirodnih karakteristika i privrednih kretanja. U nju se izdiže svakoga ljeta, u njoj su sezonska stočarska naselja, boravišta, torovi, livade košanice, pašnjaci, šumski kompleksi i djelatnosti koje se za to vezuju. Pejisažno gledano, to je skup vizuelnih efekata objedinjenih zajedničkim svojstvima.

9. Visokoplaninski tip pejisaža uniformnog je karaktera. Koliko god da su prisutna brojna svojstva koja su diferencijalna za najniže područje Crne Gore, toliko ona ovdje nedostaju. Iz tih razloga je pejisažna karakteristika opšta, bilo da se radi o Rumiji, Komovima ili Durmitoru. Razlike postoje samo ukoliko postoji razlika u nadmorskoj visini i one su u upravnom odnosu. U istom odnosu se nalazi i pejisažna aspektivnost. Najčešće je ona u vezi sa trajanjem godišnjih doba. Zavisno od visine planine i njene mase stoje dužine ljeta ili zime, ili će u određenom smislu kasniti proljeće i ljeto, a ranije nastupati jesen i zima.

10. Antropogeni tip pejisaža je kategorija pejisaža koja izlazi iz ekosistemskih odnosa, kako smo to u analitičkom dijelu rada već istakli. Pejisaž ovoga tipa je uglavnom antropogen, kažemo uglavnom, iz razloga što je i on vezan za proces življenja i život kao biološki fenomen. Međutim, proces oblikovanja ovoga pejisaža, kao i njegova osnovna bitnost, ne leže u spregi prirodnih agenasa. Na prirodnim agensima leže samo modifikacije antropogenih uticaja. U

tom smislu se razlikuje antropogeni pejisaž visoke planine i primorja. Međutim, ove modifikacije su uvijek ispod nivoa opšteg, koje i ovaj tip pejisaža, kao i prethodni, nosi u svojoj suštini.

Zaključna razmatranja

U zaključku naglasili bismo da prisustvo više tipova pejisaža u vidnom polju uslovljavaju novi pejisažni kvalitet. Možemo čak govoriti o pejisažu u kome su prisutna dva, tri, četiri ili svi navedeni tipovi pejisaža. Zavisno od prisutnog broja tipova pejisaža, biće jedno opšte bogatstvo pejisažnog sadržaja. Pri tome su mogućnosti kombinovanja sa navedenih deset tipova gotovo neshvatljive. Na primjer, široke zone jednog tipa koju nadvišavaju u različitim prostornim odnosima drugi tipovi pejisaža ili obrnuto. No, sigurno je i 1) od navedenih deset tipova pejisaža tipološki obuhvataju realni pejisaž prostora Crne Gore, 2) da je ovakvim pristupom izvršena potpuna tipologija pejisaža Crne Gore i 3) da je sa ovim dat jedan nov sistemski pristup problemu u analitičkom i faktografskom smislu, što utiče na način njegove praktične primjene.

Literatura

- Atanacković B.* (1982/83): Prilog teorijsko-koncepcijskom rješenju pejisaža. – Zbornik Geografskog instituta, sveska XXIX i XXX, Beograd.
- Vučković M.* (1968): Uloga šume kao rekreacionog faktora u turizmu – Crnogorski šumski pejisaž. – Hortikultura, god. XXXV, 2:53-55, Split.
- Vučković M.* (1968): Glasnik Republičkog zavoda za zaštitu prirode 1:95-124, Titograd
- Vučković M.* (1970): Neki principi zaštite i korišćenja nacionalnih parkova. „Poljoprivreda i šumarstvo”, god. XVI, 4:67-77, Titograd.
- Vučković M.* (1972): Objekat za naučnu i turističku aktivnost – Tara – spomenik prirode. – „Informativno-propagandna revija – Industriaimport” god. V, br. 6:14-18, Titograd.
- Vučković M.* (1975): Dinaridi – rekreacioni centar. – „Čovjek i sredina”, 2-3:96-97, Beograd.

B. ATANACKOVIĆ and M. VUČKOVIĆ

THE LANDSCAPE TYPERS OF MONTENEGRO
(ECOLOGICAL BASIS, DEVELOPMENT AND PROTECTION OF LANDSCAPE)

Summary

Link of the man with nature dates from his origin. All the changes in nature have reflected on human beings. Directly or indirectly, consciously or unconsciously the man has been powerfully influencing the changes in surrounding environment. From virgin forest ecosystems cultural steppes have been created, as well as urban

and agroecosystems. Caused changes in land and water ecosystems have left a strong seal on values of environment and natural landscape on the entire land space. Man's impact on the landscape is permanent and as for intensity it is in ratio with time. A landscape should be considered as an assembly of permanent information from the far past to far days and eternal future. It is to itself typical entity of conditions of acting and consequences, with most complete synchrony, which in every moment indicates the state of balance character in relation to all former impacts and alterations.

The territory of Montenegro due to its diversity, specific relief jaggedness, altitude separation, natural landscape is a true challenge for all conceptual approaches and attempt of application and use of space. Determination, placement and distinguishing of landscape space entities in Montenegro is extraordinary delicate professional and scientific work.

If the basis for distinction are decided to be physical – geographical – ecological and biocenotic features, Montenegrin landscape may be categorized in 10 basic types, as follows:

I – Eumediterranean landscape type;

II – Lower submediterranean landscape type;

III – Mediterranean-glych landscape type;

IV – Plane-swampy landscape type;

V – Higher submediterranean landscape type;

VI – Mount-silicate landscape type;

VII – Mesophylic landscape type;

VIII – Mountain landscape type;

IX – Highmountain landscape type;

X – Antropogenous landscape type.

The level of preservation that is disturbance of some types depends upon the intensity of influence and timely action of antropogenous factors.

